

Tekenen in de tijd 236

28 januari-3 februari 2024

Een groep theologen pleitte er in de gebedsweek voor de eenheid van de kerken voor de breuk tussen Rome en Reformatie niet als vanzelfsprekend te beschouwen. Erik Borgman juicht toe dat we niet alleen onze gezamenlijke grondslag benadrukken, maar we elkaars gaven willen ontvangen.

Het was geen groot nieuws, maar het was wel opmerkelijk. Een groep theologen die zichzelf Platform Rome Reformatie noemt, kwam afgelopen week, in de bidweek voor de eenheid van de kerken, naar buiten met een verklaring. Deze begint als volgt:

De breuk tussen Rome en Reformatie mag na ruim 500 jaar niet als vanzelfsprekend beschouwd worden. In het licht van de ene Heer, de ene doop en het ene geloof blijft gescheidenheid fundamenteel in strijd met het belijden van de kerk en prikkelt daarom tot zelfonderzoek. Wij geloven immers in 'de ene heilige katholieke apostolische kerk'.

Het lijkt mij niet verkeerd dat in een tijd dat het eb lijkt in de oecumene, het belang van de inzet voor de eenheid van de kerken nog eens wordt onderstreept. Gelukkig suggereert de verklaring daarbij niet dat het zetten van verdere stappen eenvoudig zou zijn. De weerbarstigheid komt niet zozeer vanwege een groot aantal diepe leerstellige verschillen, maar vanwege de verschillen in aanvoelen en de uiteenlopende stijl die vaak wel een theologische grondslag hebben. In mijn ervaring vallen de barrières die je verwacht in de oecumenische samenwerking vaak mee, maar stuit je juist op verschillen waar je die niet verwacht had. Mijn favoriete voorbeeld is dat protestanten geneigd zijn de kaarsen aan te steken als ze bij elkaar komen voor een viering, terwijl bij katholieken de kaarsen doorgaans al branden. Beide praktijken zijn voor elkaar geen ketterij, maar het katholieke gebruik drukt de overtuiging uit dat de kerk aan de individuele gelovigen vooraf gaat. Het protestantse gebruik getuigt van het idee dat de liturgie wordt gevierd door gelovigen die zich verzamelen. Geen halszaak, natuurlijk, maar ook weer niet triviaal. Aanleiding voor een goed gesprek, zou ik zeggen.

De verklaring bevat zelf twee tegenwerpingen tegen een versterkte oecumenische inzet. Ten eerste, zegt zij, zijn veel gelovigen eerder bezig met vragen rond hun persoonlijk geloof dan met de eenheid van de kerk. Met name zou dit gelden voor jonge mensen. Ten tweede suggereert de verklaring dat kerken vaak geloven hun vitaliteit beter te kunnen behouden in afgescheidenheid van de andere kerken. De verklaring doet over dit laatste nogal luchtig en noemt dit geloof 'ten onrechte'. Eerlijk gezegd ervaar ik echter officiële interkerkelijke samenwerking vaak inderdaad niet als vitaliserend. Ik ben dan geneigd het geloofwaardig, dat wil onder meer zeggen het snel en efficiënt vervullen van de zending van de kerk op een concreet tijdstip en een concrete plaats voor te laten gaan. Dit hangt samen met het feit dat de verklaring wel heel snel zegt dat wij als christelijke kerken verbonden zouden zijn in het geloof in de drie-ene God, en in Jezus Christus, de Zaligmaker en het ene Hoofd van de kerk. 'We delen de genade van de doop', zegt de verklaring verder, 'wij geloven in de werkelijke aanwezigheid van Christus in eucharistie/avondmaal, wij geloven in de betekenis van het ambt als representatie van Christus en als teken van verbondenheid met het geloof van de ene kerk.' Dit

geldt naar mijn ervaring zeker niet in de volle breedte van de protestantse kerken. Het geldt zelfs niet in de volle breedte van de PKN. Daarom kost het soms veel tijd om het eens te worden over wat geloofwaardig vanuit de kerken kan worden gezegd of gedaan.

Belangwekkend is de verklaring wat mij betreft echter wel. Ik heb haar ook ondertekend, met name omdat zij de situatie waarin de kerk op dit moment verkeert, ziet als aanleiding voor een gezamenlijk bezinningsproces:

Met onze verscheurde kerk leven we in het Westen en in Nederland in een post-christelijke tijd. De kerk is gemarginaliseerd en haar imago brokkelt af. Verworvenheden van gisteren worden de kerk uit handen geslagen en het voortbestaan van veel gemeenten en parochies is onzeker. Deze tijd kan er echter ook een van loutering zijn. Een tijd waarin een verscheurde kerk haar eenheid mag vinden in Christus. Een tijd waarin een verenigde kerk door de inspiratie van de Geest geroepen wordt om getuige van het evangelie te zijn.

Ik vind de inzet bij de gezamenlijke bedreigingen een beetje ongelukkig, maar inderdaad, het zou heel goed zijn als de kerken elkaar hielpen om de vraag te stellen hoe wij in het huidig tijdgewricht waarachtig kerk zijn en zich door elkaar deze vraag te laten stellen. De verklaring zegt dat dit zal uitdraaien op:

[e]en verenigde kerk die lichaam van Christus en woonstede van de Geest is. Dat zal een kerk zijn waarin aan eenheid en veelkleurigheid recht wordt gedaan. Het zal een kerk zijn in het krachtveld van de heilige Geest, die de gaven geeft die de kerk in dit tijdsgewricht nodig heeft.

Dat geloof ik ook en daar hebben we inderdaad de gaven voor nodig die Christus en zijn Geest aan de verschillende kerken hebben toebedeeld.

Het opmerkelijke van de verklaring is dat het voluit serieus neemt dat de kerk die een is niet de grootste gemene deler moet zijn van de kerken in hun huidige gestalte. Zij stelt dat God de kerk is trouw gebleven door met de verschillende kerkelijke tradities een eigen weg te gaan die heeft geleid tot eigen verworvenheden. Naast de traditie van de kerk van Rome en de kerken van de Reformatie worden ook de kerken die behoren tot de Baptistische traditie en, later, tot de Pinksterkerken expliciet genoemd. Met als conclusie:

Hoezeer de gescheidenheid ingaat tegen de wil van de Heer en dus schuld is, toch kan, vanwege de barmhartigheid van God, misschien van een *felix culpa*, een kwaad waar God iets goeds uit heeft laten voortkomen, gesproken worden.

Of iets minder hoogdravend: zoals vaker schreef God recht op kromme lijnen en doet Hij dit tot op de dag van vandaag. Hij zal dit volgens de opstellers van de verklaring ook zeker blijven doen. Dat neemt echter niet weg dat wij Gods gaven op een manier hebben aan te nemen die helpt ze tot bloei te laten komen. Daarbij zijn wij niet alleen verantwoordelijk voor de gaven die aan ons, maar ook voor die aan andere kerken zijn en worden toevertrouwd. Paus Johannes Paulus II heeft dit in zijn encycliek *Ut Unum Sint* van 25 mei 1995 aangeduid als de oecumene van de uitwisseling van gaven.

De opstellers van de verklaring geloven naar eigen zeggen niet in een oecumene als project van bovenaf. 'Een oecumene die de taal van het hart van de gelovigen van binnenuit niet verstaat en daarnaar niet luistert, is gedoemd vruchteloos te zijn', zeggen zij. Ik zou nog wel een stapje verder willen gaan en willen zeggen dat alleen een verlangen naar eenheid dat is ingedaald in het hart van de gelovigen en deel uitmaakt van hun geleefde geloof, tot echte verbondenheid tussen de kerken zal leiden.

De verklaring geeft als reden om het verlangen naar gemeenschap werkelijk te laten indalen 'dat we Christus niet voor onszelf hebben en dat we niet kunnen leven los van de grote familie van Christus. We kunnen het geloof niet voor onszelf hebben, los van het geloof van de ene kerk' en van al degenen die niet tot onze eigen kerkelijke familie behoren. Als de Heer van de kerk zo ruimdenkend is dat Hij zich zo breed met zijn mensen inlaat, kan zijn kerk niet achterblijven. Daarmee is nog geenszins duidelijk wat dit betekent. Maar het gesprek daarover zou deel kunnen uitmaken van het gesprek op weg naar het tweede deel van de bijeenkomst van de bisschoppensynode over synodaliteit in oktober 2024.

Erik Borgman, lekenDominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus in Utrecht

Voor de tekst van de verklaring van het Platform Rome Reformatie is hier te vinden: <https://www.platform-romereformatie.nl/verklaring>. Nadere achtergronden zijn te vinden op dezelfde website: <https://www.platform-romereformatie.nl/>.